

legkonzervatívabb zugait, mint ahogy a hirtelen támadt légvonatot az ódon ház szellőzetlen szobáinak sötét sarkaiban felkavarja a szemetet és a pert. Apám azon a reggelen, éppúgy, mint a többi hivatalnok, fűszerkereskedő, vállalkozó, telektügynök, orvos és ügyvéd, mintha tulvilági parancsot kapott volna, hogy öltönn magára az események magasztosságához méltó ünnepi gunyát, mintegy igenlésként mindahhoz, ami most tulajdonképpen akarata ellenére történik, gondot és bajt okoz neki és mégis igent bólint hozzá akárcsak a delejes álomban révedezők a hozzájuk intézett értelmetlen kérdésekre. E polgárok egészen biztosan nem tudtak maguknak számot adni arról, ami velük most történik, nem tudták, miért tájtékanak vagy miért lelkesednek? Talán csak azért, mert máról-holnapra egyszerűen mindenki jó hazafi lett, még az is, aki tegnap még világpolgári gunnyal nyelvét öltötte a hazafiakra, sőt még az ujdonsült vidéki szociáldemokrata ügyvéd korifeusok is úgy vélték, hogy ez a háború jogos, sőt szükséges.

Ott bukdácsoltam anyám és apám oldalán a tömegben én is őt esztendősen, zúgó, sajgó fejjel, ama teljesen felfoghatatlan haláltánc tudatát vesztett apró résztvevőjeként. Az ucca fojtó, forró, izzadt, valósággal reszkető levegője áthatotta ruháimat, bőrömet, tudómet, szorongó szívemet és csodálkozóra tépte fel apró, husos ajkú számat, melyből még tejfogaim fehérlettek elő. Ő, ha én akkor tudom, mi történik körülöttem a világban, mint ahogy ma tudom, ha megértem akkor mind azt a megnevezhetetlen és kifejezhetetlen összekuszált indulatot az emberekben, akkor talán ki tudom mondani, ami anyám szívét annyira szorongatta az előző estén, amikor oly soká sirdogáltunk homályba boruló kertünk bokrai között, ketten összeborulva, mint a vihartól kitépett s egymáshoz sodort palánták. De vajjon ki tudta akkor kimondani, hogy valóban mi fáj ennek a sötét tébolyba buzó Európának, amely végül is odajutott, mint ahogy az ama bizonyos augusztusi napokból szinte természetesen következett, ahol ma tart, az erőszak és a sovíniszta téboly feneketlen őszavarába. És aki akkor megnevezte és kimondta a veszély nevét, az bizony meglakolt érte. Hogy csak két példát idézzek: azokban a napokban gyilkolták meg Párizsban Jaurést és ugyanazon a napon városunkban kivégeztek egy nazarénust, mert nem akart fegyvert fogni és Jézus nevében kijelentette: „Nem ontok emberi vért...”

A NAGYKÁROLY VIDÉKI SVÁB TELEPÜLÉS

Írta: VADAI GYÖRGY

A Szamos alsó folyásától kettészelt területen, ahol a Kárpátok nyugatra ágazó láncai szelíd lejtésű hegyekkel és dombokkal olvadnak a Nagyalföld északkeleti csücskébe, e változatos és termékeny vidéken századok történelmi erői a legkülönbözőbb népeket sodorták össze. A területet, mely közigazgatási nevét legnagyobb városától, Szatmártól nyerte magyar, román, német, szlovák és rutén népcsoportok népesítették be. A történelem hullámai át-át csaptak a népcsoportok felett, a közös viszonyságok a külön kulturájú népcsoportokat egy sorsközösségben egyesítették s ennek eredménye a három kisebb népcsoportnak, németek-

nek, szlovákoknak és ruténeknek beolvadása volt a két nagyobb, a magyar, illetve román kultur- és népegységekbe.

Az öt nép letelepedését, viszonyait, egymásra gyakorolt hatását s a kölcsönös asszimilációt egy tanulmány keretében vázolni szinte lehetetlen. Tanulmányunk ezért csak a német, részletesen sváb telepesek viszonyainak leírására, történetére s asszimilációjuk taglalására szorítkozik. Ehhez azonban szükséges a vidék német betelepülés előtti történetének ismertetése.

A kilencedik században e vidék gyér szláv népességét magyar törzsek váltják fel. A királyság megszilárdulása ezen a tájon is feudális viszonyokat honosít meg. De míg a régi törzsi telepek jobbágyságba taszított lakosai a helységnevekből ítélve (Kálmánd, Csanáros, Kaplony, Fény) magyarok voltak, addig a feudális rendszer oligarchiáinak e vidéki névlajstromában már német lovagok (Guth és Keled) nevei is szerepelnek, kik adománylevelüket velencei Pétertől kapták. Ugyancsak a királyi hatalom megerősítőiként tűnnek fel Szatmárnémeti, Nagybánya és Felsőbánya német polgárai, Kaplony és Fény monostorai. A királyi hatalom letöri ugyan a törzsi rendszer szabadságának megsemmisítése miatt föllázadó pogány magyarokat, de a népre erőszakolt oligarchák között nem tud rendet teremteni. Ezek egymás közti viszályainak a pórnép fizeti meg az árát. A jobbágyság sanyargatása és a rá kivetett terhek mind nőnek s emiatt a törzsi rendszerben alakult falvak fejlődése megáll. Érthető így, ha később a huszita tanok megmozgatják a vidék jobbágyait s az 1437-es kelyhes lázadás is innen terjed át a Nyírség illetve a Felvidék jobbágy falvaira. A lázadás letörése után a pórnép elnyomása még fokozottabb s a jobbágyságról átterjed a kurtanemességre is. Az 1514-es parasztlázadásban e vidék népét a gencsi és tyukodi kurtanemesek vezetik. A forradalom elfojtása után a Werbőczy-törvények, a törökudulások s az általános fejtelenség következtében a lakosság száma az egész országban folyton apad. Szatmár vidékének magyar lakossága 80 százalékban elpusztult. 1526 után a Szamos alsó folyása a magyar nemzeti függetlenségért harcoló Zápolyák s a későbbi erdélyi fejedelmek hadfelvonulási területe a terjeszkedő német hatalom s a Habsburg-ház ellen folytatott évszázados harcaikban. A folytonos hadakozásba néha-néha a parasztság is bekapcsolódik s belegyakorolja magát a fegyverforgatásba. S míg a vidék főurai a reformáció hatása alatt a püspöki birtokon osztozkodnak a jobbágyság bibliai jelszavakkal újra meg újra sikra száll a Tripartitum ellen. Egyik ilyen fölkelésben már az avasi románság is részt vesz. Erre a nemesség az 1668. évi országgyűlésen követeli a saját maga részéről megindított román telepítés beszüntetését, mert a letelepülő románságban a jobbágyság természetes szövetségeseit látja.

1543-ban fölépül Szatmár vára. Mikor e várat német zsoldosok szállták meg a vármegye több alkalommal kénytelen e zsoldosok garázdálkodása miatt elenük „zászlót bontani.“ A vár a német birodalom Erdély fölé kinyújtott karja. Lerombolása érdeke a nemességnek, parasztságnak, magyarságnak, románságnak egyaránt. A nemesek a nemzeti függetlenséget, a magyar s román jobbágyok vallásszabadságukat féltették e hatalomtól s harcoltak ellene azért is, hogy a várórség sarcolásaitól megszabaduljanak. Ezért a vármegye mindig az erdélyi fejedelmi, később pedig

a kuruc hadak mellé állott s gazdaságával s vérével segítette az ostromló seregeket. Az 1705-ös 17 hónapig tartó ostrom alkalmával a vidék magyar és román lakosai utoljára fognak össze a kuruc seregekkel és sikerül is nekik a várat elfoglalni. Egy akkori adat szerint a 17 hónapig tartó ostrom következtében a vidék falvai közül Kálmánd hat hétig, Mérk 9 hónapig, Szaniszló, Csomaköz, Mezőterem, Nagymajtény két-két, Fény és Vállaj öt-öt hétig volt lakatlan, hogy csak azokat a helységeket soroljuk fel, amiket a későbbi német telepések népesítettek be.

1711-ben a szatmári béke véget vet a századok óta folyó harcoknak s a főnemesség áruháza utat nyit Ausztriának kelet felé. Magyarországon helyreáll a normális gazdasági élet s eddig nem tapasztalt méretben föllendül a telepítési politika. A gazdasági föllendülés azonban Ausztria erejét növeli; a telepítési politikának kimondottan magyarságot gyengítő s a bécsi kamarilla hatalmát növelő céljai letagadhatatlanok.

A kuruc-mozgalom letörésében a kamarilla a főnemesség támogatását vette igénybe, mert még a kuruc főnemések is ellenszenvvel figyelték a kuruc néphadsereg törekvéseit. E törekvésekben a nemzeti függetlenség mellett az igazságos földelosztás is ott szerepel, az akkori viszonyok elgondolásainak megfelelően: fejedelmi jutalom formájában. A főnemes Károlyi Sándor, az ország egyik leggazdagabb embere, fölhasználja Rákóczi távollétét, kuruc fővezéri minőségében megkötí a szatmári békét s lefegyverzi a kuruc néphadsereget. Ő is mint korának többi főnemese, birtoka megvédése céljából áldozta föl a nemzeti függetlenséget.

A bécsi udvarnak tett szolgálataiért Károlyi Sándor grófi címet s több birtokra adománylevelet kap. Most már vele együtt valamennyi főnemes elsősorban birtokai jövedelmeztetésére gondol s a telepítési tervben találkozunk a főnemések érdekei a bécsi kamarilla érdekeivel. Károlyi grófnak különben a telepítéssel három célja volt: 1. birtokai gyümölcsöztetése; 2. a bécsi udvar tetszésének elnyerése; 3. a kuruc eszméktől „megmételvezett” magyar kálvinista jobbágyok erejének letörése. Ezért hozat katolikus német telepéseket falvaiba. S mert „általuk Isten áldásában óhajt részesülni”, a még hevülő kuruc parasztságba az engedelmességre intő katolikus vallást „implántálja.” Ilyen előzményekkel indul meg a telepítés.

A telepítés céljaira legalkalmasabbak a katolikus Felsősváb (Oberschwaben, déli Württemberg) terület nélkülvő jobbágyai. Ezek u. i. felettébb sokat szenvedtek a spanyol örökösödési háború alatt (1701-1713); egyszer mint hadszíntér, másszor mint hadtápterület. Fejedelmek mépszaróló adórendszerei azután még külön hozzájárultak az általános nyomor előidézéséhez. Ilyen körülmények között a sváb jobbágyokat könnyen rá lehetett bírni az idegen földre való telepedésre.

Hogy terveit könnyebben megvalósíthassa Károlyi gróf, kieszközli a bécsi udvari haditanácstól, hogy a betelepülendők utjak alatt a különböző vámok alól mentesüljenek, letelepedésük után pedig bizonyos ideig kiváltságos helyzetet élvezhessenek. Ezután a gróf ügynökei megindulnak telepéseket toborozni s rövid időn belül már Pozsonyban van az első telepes csoport. Ezzel a csoporttal a gróf még Pozsonyban szerződést köt (1712). A szerződés a telepéseknek az uraságtól három, a vármegyétől pedig hat évi adó és egyéb szolgálat alól való mentességet biztosít. Ezen-

főül a gróf ígéretet tesz, hogy a telepesek fölé német adminisztrátorokat rendel, német előjárókat és papokat nevez ki községeikbe. Minden család részére két igavonó ökröt, egy tehenet, vetőmagnak való búzát az uraság utal ki. Mindezek árát egy forint előlegezett utiköltséggel a telepesek később részletekben tartoznak visszatéríteni. A gróf még arra is kötelezi magát, hogy abban az esetben, ha a telepesek úgy kívánnák, a magyar jobbágyokat áttelepíti a nekik ígért falvakból. Ilyen föltételek mellett indul el Pozsonyból 330 család 1400 lélekkel Nagykároly felé. A föltételeket azonban a gróf nem tartotta be. A hosszú ut és a kezdetleges közlekedési eszközök (Pestig dereglyéken jöttek, onnan gyalog) miatti szenvedések betetőzéséül a telepesekre Nagykárolyban még nagyobb nélkülözések várnak. A grófné csak száz lélekre várt s nem tudott se szállást, se élelmiszert adni. A telepesek munkát a megérkezés évében nem kaptak. Csakhamar 91 család elszökött a nélkülözések következtében, 28 család fő meghalt.

Az első telepes-csoport nagy nehézségei ellenére a telepítés tovább folyik. Az első csoport Nagykárolytól északnyugatra, Csanáloson telepszik le. Innen egy része Fény és Majtény községekbe megy át. 1720-ban új csoport érkezik. Ezek már jobb módúak. Utiköltségüket maguk fedezik, sőt még a gróf ügynökének is tudnak kölcsönözni. Ezek Erdődön, Bélteken, Kaplonyban s Petriben telepednek le. Erdődön a magyar jobbágy-ság nem szívesen látja a jövevényeket s ez új sanyargatásoknak teszi ki a sváb telepeseket. Az új nehézségek következtében a már nagyobbigényű telepecscsoport 170 családja Szolnokdobokamegyébe vándorol. (Egyedül Erdődről 46 család szökött meg.)

Károlyi Sándor gróf halálának évében (1743) 7 községben 500 német telepes család lakik. Károlyi utódai alatt a telepítési lendület csökken, mert a passarowitzi béke (1718) után a bécsi udvar is megkezdte a Délvidék betelepítését. Károlyi Ferenc gróf részben új telepesekből, részben a régi telepesek átköltöztetésével (1743-58) Turterebes, Vállaj, Szakas, Tasnád, Gilvács, Kálmánd, Királydaróc községekbe, Károlyi Antal gróf (1758-1791) meg Krasznasándorfalu, Mérc, Krasznaterebes, Nagyszokond, Színfalu, Alsóhomoród, Barlafalu, Szaniszló községekbe telepít svábokat. A telepítést Károlyi József fejezi be Zajta, Józsefháza, Nántü, Csomaköz, Küsdengeleg, Nagymadarász, Mezőterem és Tasnádszántó betelepítésével 1815-ben. Az 1828. évi adatok a sváb telepesek létszámát 18.377-re teszik. Ma e telepesek leszármazottainak száma 45-50 ezer.

A telepeseknek az urasággal kötött egyik szerződéséből megismerhetjük a telepesek urbéri kötelezettségeit. E szerint a szerződés a jószág-méltküli gazdák gyalogszerrel, a jószágos gazdák pedig szokérrel vagy ekével hetenként három napig tartoztak az uraságnak dolgozni. Minden jobbágytelek után évi két tallért fizettek, bor, juhok és méhek után viszont tizedet. Minden egyes céh (a telepesek között sok volt a mesteremb) az uraságnál előforduló munkát ingyen végezte, újkor az uraságnak mestersége szerint valami ajándékot adott s magyar jobbágyfiúkat mesterségre nevelt. Az igazságszolgáltatást a községi előjáróság előterjesztésére az uradalmi tisztek végezték. Az ítéleteket az urasághoz lehetett megfellebbezni.

A telepes falvak társadalma a magyar falvakéhoz hasonlóan telkes

gazdákból, mesteremberekből és zsellérekből (napszámosok) állt. Egy telkes gazda átlag 25-30 hold szántót, 10-15 hold legelőt, 1-2 hold háztelket kapott az uraságtól. Az 1828. évi adatok szerint 1860 urbéri telken 74.420 hold területet munkáltak meg a gazdák. Ezekből az adatokból kitűnik, hogy a telkes gazdák 8000 lélekszámával (családjaikkal együtt) szemben a napszámosok és mesteremberek lélekszáma 10.000. A két társadalmi csoport akkori életszínvonala azonban alig különbözött.

A szatmárvidéki német telepítéssel egyidejűleg egész Magyarországon nagyszabású telepítő munka folyik. 1720-ban az ország területén a magyarok száma 1.161.000, a nemzetiségeké viszont 1.421.000 (45 és 55 százalék). 1787-ben a 2.322.000 magyarral szemben már 5.681.000 a nemzetiségek száma. A magyarság százalékszámát a telepítés következtében 45 százalékról 29 százalékra esik. *Marczali* leírása szerint: „Majdnem folytonos lánc a német falvaknak húzódik át az egész országon“. A szlovákok, rutének, szerbek, románok mélyen benyomulnak az Alföldre. S ez akkor történik, amikor a francia polgári forradalom a rendi állam helyébe a nemzeti állameszmét helyezi. De azok az erők, amelyek Magyarországon a nemzeti állam eszméjét hivatottak megvalósítani előbb az ország nemzetiségi arányszámát változtatják meg a magyarság javára.

A 18. században a cseregazdálkodás a Dunamedence gazdasági életét is átalakítja. Az ipar és kereskedelem föllendül s megindul a városok gazdasági, népesedési és kulturális fejlődése. Magyarországon elsősorban az alföldi városokban buzog fel az intenzívebb gazdasági élet s az ennek következtében beözönlő, főleg magyar falusi lakosság hatása alatt, ezek a városok lesznek a nemzetiségek elmagyarosodásának kohói. A nemesiség felvilágosodottabbjai már belátják az osztály kiváltságuk alapját tevő natural-gazdálkodás csődjét s a polgárság élharcosaivá lesznek. A polgári jelszavak érvényesülése megtöri a rendi társadalom válaszfalait s az új rétegződés magába szívja a nem magyar jobbágyok feltörőkvő egyedeit is. Természetesen, ott ahol a nemzetiségek a magyarságba beékelve éltek, nem alakulhatott önálló nemzetiségi kultúra s így a polgárosodás említett folyamata egyet jelentett a magyarosodással, nem is említve, hogy az urbéri szolgáltatást eltörölő, jogegyenlőséget hozó polgári megmozdulás rokonszenvet kelt a még nemzeti öntudat nélküli nemzetiségi jobbágyban, miért is a magyar nyelvet a haladás és boldogulás nélkülözhetetlen eszközeként tekinti. Ezért a nemzetiségi szórványok nem viselhetek önvédelmi harcot a fölszívási törekvésekkel szemben, már csak azért sem, mert hiányzott az a réteg, melyre e harcok vezetése háruult volna. Így indult meg a természetes asszimiláció folyamata, melynek következtében 1850-ben a 6.364.000 nemzetiségivel szemben már 5 millió a magyarok száma, vagyis 63 év alatt 1.700.000 nemzetiségit asszimilált a magyarság s százalékaránya 29 százalékról 44 százalékra emelkedett.

Szatmárvidék német telepeit is áthatotta a természetes asszimiláció folyamata. Leghamarabb Nagykaroly és Szatmár sváb lakosai magyarosodnak el. Vállaj, Csanálos, Fény, Csomaköz, Kálmánd, Kaplony elmagyarosodását, jóllehet e falvakban kizárólag telepések laktak, Börvely, Bere, de főleg a megyeszékhely, Nagykaroly magyarságával fenntartott gazdasági, közigazgatási és társadalmi kapcsolatok magyarosították el. Mezőpetri, Mezőterem, Kisdengeleg, Vezend községekben a magyarosodás

már jóval lassabban folyt, mert távolabb esnek Nagykárolytól s gazdasági és társadalmi téren is visszamaradottabbak, illetve részben kizárólag német (Mezőpetri) vagy német-román-magyar (Terem, Vezend, Dengeleg) lakosságaik voltak. Nagymajtény, Gilvács, Krasznaterebes asszimilációját a vasutvonal közelsége gyorsította meg. Nagymadarász, Királydaróc, Erdőd községekben az ottlakó magyarság, Erdődön a járásszékhely jelleg az asszimiláció tényezője. Krasznabélték, Krasznasándorfalu, Nagyszokond, Szakasz, Nántü, továbbá Alsóhomorod, Szinfaalu s a színérváraljai járásban fekvő Barlafalu mutatják az asszimiláció legkezdetlegesebb s leglassabb iramát. E falvak már a Bükkhegységgel szomszédosak, ahol a magyar nyelvterületet a román váltja fel. A Szamos jobbpartján egymástól távoleső Turterebes, Zajta, Józsefháza községek már magyar nyelvterületre esnek s ezért az itteni magyarosodási folyamat a Nagykárolytal szomszédos falvakéhoz hasonló.

A telepes falvak elmagyarosodásának irama e falvak társadalmi rétegeinél különböző. A kizárólag földműveléssel foglalkozók asszimilálódása lassabb, mint a falu határait többször el-el hagyó iparosok és kereskedők. Leghamarabb itt is a faluból kikerülő értelmiségiek magyarosodtak el, s mint tanítók és papok, a faluba visszatérve az asszimiláció legaktívabb tényezőivé váltak.

Az iskola csak az 1900-as években lesz az asszimiláció komoly tényezője, amikor a beolvadás folyamata már rég megindult. Ez akkor derül ki, ha figyelembe vesszük pl., hogy Nagykároly járás lakosságából 1900-ban 49.60 százalék analfabéta. Szatmárvármegye első állami iskolája csak 1873-ban nyílik meg s a legtöbb sváb telepes faluban a világháború előtt egyáltalán nem volt állami iskola. 1855-ig, mikor Haas szatmári püspök az *Organisations Entwurf* alapján megszervezi az egyházmegye felekezeti iskoláit, az alsófokú tanítás az írás-olvasás elsajátítására szorítkozik, a tanerőt, ki legtöbb esetben a kántor, a község tartja el s ugyancsak a község határozza meg az előadási nyelvet is. Sőt, még az ujjászervezett felekezeti iskolákban is németül folyik a tanítás. Csak később vezetik be a magyar nyelvet, úgy, hogy amikor a magyarosítást szolgáló iskolatörvények megjelennek a falvak nagyrésztében már természetes azok végrehajtása s csak a Bükkhegység sváb telepesei körében előzi meg a magyar tannyelv, a magyar asszimilációt. Jellegzetes az is, hogy míg e törvényekkel a nemzetiségek határozottan szembeszállnak, addig a sváb falvak semmiféle ellenállást nem tanúsítanak. Ami különben az iskolai adatokat illeti, úgy 1868-ban 24 német-magyar és 3 német nyelvű iskola működik Szatmármegyében. 1896-ban már a sváb falvakban is csak magyarul folyik a tanítás. Ismételjük: helytelen lenne ebből arra következtetni, hogy a magyar tannyelv az elmagyarosodás főoka. Az elemi iskola semmiképp sem alkalmas idegen nyelv terjesztésére még a mai kötelező iskolalátogatás mellett sem. A háború előtti iskola még kevésbé. A szatmárvidéki németiség természetes asszimilációjában az iskola csak mellék tényezőként szerepelt.

A szatmármegyei svábság asszimilációja nemcsak a magyar nyelv elsajátításában nyilvánult meg, hanem a magyar sorsközösségbe való önkéntes beolvadásban is. A telepítés első éveiben a svábság viszonya a magyarsággal korántsem a legbarátságosabb. Olyan helyeken, ahol a svá-

bok magyarulakta községekben telepedtek le, sok az egyenetlenkedés a sváb és a magyar jobbágyság között, mert a sváb jobbágyok helyzete eleinte kiváltságos a magyar jobbágyok helyzetéhez viszonyítva. Később azonban a telepítés megszűnik s ezzel a svábok kiváltságos helyzete is, amit az uraság a telepítés szerencsés kimenetele céljából türt. Ekkor a magyar, román és sváb jobbágyság már egyaránt várja az urbériség eltörléséről szállingó híreket. 1848-ban a megye keleti részén lakó románság Urbán csapataihoz csatlakozva harcol a forradalom ellen. A sváb jobbágyoknak azonban nincsenek saját vezetői s így a bécsi kamarilla nem is tudja őket felhasználni céljaira. Ezért a vidéki sváb jobbágyai együtt harcolnak a nemzetörtségben a forradalom, vagyis az urbériség megszűnése, a jog-egyenlőség s a nemzeti függetlenség mellett. Az abszolutizmus korában Kossuth, Türr és Garibaldi a svábok előtt is igen népszerűek.

A kiegyezés utáni viszonyok a szatmárvidéki telepes társadalmat két osztályra tagolták. A telkes gazdák birtokai jól jövedelmező kisbirtokokká alakultak s a telkes gazdák a városi magyar polgársággal egy életszínvonalra emelkedtek, minek következtében átvették a városi hivatalnokréteg hazafiaskodó magyarságát. A másik réteget a földtelen zsellérség tette. Ez a réteg egyre nőtt, mert a telkes gazdák, hogy birtokaik egy kézben maradjanak, azt egyik gyermeküknek hagyományozták, míg a többiek zsellérsorsra jutottak. Ez az örökösödési rendszer a telkes gazdák társadalmát a föld hiánya következtében kontingentálta, a zsellérek számát viszont szakadatlanul emelte. A zsellérek egyrészt az uradalmak, másrészt a kisgazdák földjeit művelték. Arattak 9-11 részért, kapáltak 3 részért, csépeltek 3 szálalékért. Elszivárogtak iparba, kereskedelembe, sőt igen sokan kivándoroltak. A nagykárolyi járásból a sváb, magyar és román kivándorlók száma:

Év	Férfi	Nő
1900	134	26
1901	313	37
1902	666	119
1904	628	197

A kivándorlás oka: gazdasági szükség. A „hazafias“ lelkiület e réteget már kevésbé fütötte, azért azonban a háború kitörésekor ezeket is elragadta a háborus láz. Viszont ez a réteg eszmélt föl a leghamarabb s teszi a háború utáni mozgalmas időkben a falusi forradalmi réteget.

A világháborút követő rendeződés folytán a telepes falvak három kivételével, Románia birtokállományába kerülnek. Az új hazában a legelső nagy társadalmi esemény a földbirtokreform.

A földbirtokreform érintésekor csak a nagykárolyi járásra szorítkozunk, mivel erről a járásról pontosak az adataink s ebben a járásban a legnagyobb a sváb telepesek száma. (Nagykárolyt kivéve a vidék nemzetiségeit — a származást véve alapul — a román jegyzőségek a következő számokban állapítják meg: sváb 35.279, román 13.000 magyar 5.453).

A nagykárolyi járás 99.525 kat. hold területéből a földreform előtt 45.799 kat. hold 100 holdon felüli nagy birtok volt. A megmaradt terület 10-40 holdig terjedő kisbirtokok között oszlott meg. Az 1920-as földbirtokreform a 45.799 kat. hold nagyságú nagybirtokból 28.244 kat. holdat sajátított ki. 13.032 kat. holdat ittlakó zselléreknek osztottak ki (2-4 hold nagyságú birtokrészekben) s 10.000 kat. hold legelőt, 4.675 kat. hol-

dat pedig 485 román telepes családnak adtak.

1848-ban az urbériség eltörlése a telkes gazdákon segített, az 1920. évi földbirtokreform viszont a zsellérség sorsán enyhített. Ez a két nagy társadalmi reform azonban még nem oldotta meg a vidék minden társadalmi kérdését. A telkes gazdák már is felosztják gyermekeik között földjeiket s így egyre alig jut 4-6 hold, a zsellérek pedig alig tudnak gyermekeiknek 0.5-1 hold földet hagyományozni. Ugyanakkor a városi munkanélküliek lehetetlenné teszik a városba települést s amellet a faluban eladásra kerülő földeket pár egykézű zsirosgazda vásárolja fel. Érthető, hogy ebben a légkörben a társadalmi élet új tünete jelentkezik: a sváb-magyar nemzetiségi harc.

Az új viszonyok a szatmári telepes falvakat asszimilációs folyamatuk közben érték. Míg a nagykárolyi járásban az asszimilációt szinte befejezett ténynek lehetett tartani, addig a Bükkhegységben e folyamat alig kezdődött meg. A román főhatalom első éveiben a bükkhegységi falvakban német nyelvű tanítást vezetnek be a lakosok kérelmére. Az 1920. évi népszámlálás a telepesek leszármazottait etnikai alapon németeknek veszi, mire megalakul Nagykárolyban a sváb népiroda (*Gauamt*), mely sajtóval (*Mitteilungen*, *Schwabenpost*), iskola politikával nemcsak a svábul beszélők kulturális felemelését, de a már elmagyarosodott svábok visszasvábotását is céljául tüzte ki. Ebbe a vonalba esik a nagykárolyi gimnázium német szekciója is. A sváb mozgalom eleinte inkább a szervezetlen zsellérség rétegében keresett talajt, a nagy német imperializmus előretörésével azonban a suly áttevődött a magygzdák rétegére. 1932-ben sok harc után minden község felekezeti iskolájába bevonul a németnyelvű tanítás s csak a mult év (1938) elején indult meg a magyar nyelvű községek felekezeti iskoláiban a magyar nyelvű tanítás.

FEKETE FERENC: A NYUGALOM HAJÓJÁN

*Igen, én rossz korban születtem:
roppant erejű tömegek
zuhanó, fojtó-sodru árral
zubognak át fejem felett;*

*minden percben elseperhet
agyon nyomhat e barna ár,
ha vele uszom: elfáradok,
ha elrejtőzném: megtalál.*

*Egy idő óta bárkára szálltam,
bárkám neve: a nyugalom.
Tajtékozzanak a habok alattam
felülről kormányozgatom*

*s míg rohanok éles szirttek,
kavargó örvények között,*